

שתי הברכות וקורא את שמע, על כרחנו אנו צריכים לתודות לפי הירושלמי שיש בעניית אמן שבהן בורות, מפני שאינן סוף ענין, אלא שבאל מלך נאמן מיהא אין בה לא הפסק ולא בורות.

ואף הרב ר' יהודה בר' יקר שהיה רבו של הרב הנזכר (ט) כתב בפ"י התפלות שסוף ברכות הן, ושאפשר לענות אמן, ושבמקומו אומרים אל מלך נאמן. ואף הרב אלפאסי ז"ל כתב בתשובת שאלה, ששאלתם על איזו ברכה אדם עונה אמן אחר עצמו, כל ברכה שתופסת אחרית ברכה אחרת, אינו רשאי לענות אמן, וכל שאינו כן עונה אמן, כגון בונה ירושלים של ברכת המזון, שאין הטוב והמטיב מתחברת עמה, ששלשתן מן התורה והיא מדברי סופרים, וכגון הבוחר בעמו ישראל באהבה שאין אחריה אלא ק"ש שאינה מעכבת את הברכות, וכגון גאל ישראל שבברכה אחרונה של ק"ש, שק"ש לחוד ותפלה לחוד, אע"פ שצריך לסמוך גאולה לתפלה וכו', אלמא שהם סוברים שסוף ברכות הם, וא"כ צריכין לפרש פורס על שמע כפי רבינו שלמה ז"ל (מגילה כ"ג) ומטעם שכתבנו, וכן עיקר שזהו לשון פורס, שמחלקן ואומר אחת מהן, וסמכו ע"ז מפני שאנשי משמר היו סומכין שלא לומר אלא ברכה אחת כמו שביארנו במקומו.

ואע"פ... (י) פורס לשון מברך מענין כי הוא יברך הזבח (ש"א ט' י"ג) שתרגומו יפרוס על דבחה, אף זו נראה לי שרמו על פריסת שבבציעת המוצא תחלה לכל סודי סעודה, ואע"פ שהרב רבינו משה ז"ל פירש בפריסת שמע כפי תאחרון (רמב"ם ה' תפלה פ"ח מ"ה) האמת יעשה דרכו, נמצא מ"מ שיד שכלנו שזה שאל מלך נאמן (איננו הפסק ולא בורות, והוא שכל דבר האמור בתקנת חכמים אינה הפסק ולא בורות, שהרי בסמיכת גאולה לתפלה אמרו הכי (ברכות ד' :) והאמר ר' יוחנן אומר ה' שפתי תפתח וכו', כלומר והנה ליה הפסק לסמיכתו, ותירץ כיון דחקינו ליה רבנן כגאולה דמי, וכן באכילה בסוכה מברך המוציא ומברך אחריה לישב בסוכה, ולא חששו להקדים ברכת ישיבת סוכה מפני ההפסק שבין ברכת המוציא לאכילת הלחם, שמאחר שמכח תקנה עושין כן אין כאן הפסק, ואף זו נתקן לומר אל מלך נאמן על פי הדרש, והוא בילמדנו פרשת קדושים ובפרשת ואתחנן (יא), אל תהא ק"ש קלה בעיניך שרמ"ח תיבות יש בה, ורמ"ח אברים יש

(ח) רש"י במגילה כ"ג: כמשנה שם אין פורסין את שמע וכו'. (ט) רבו של רש"י ז"ל. (י) חסר מקים ב' או ג' תיבות בכ"י, ונראה שצ"ל שר' יהודה בן ברזילי מפרש וכו' עיין רמב"ם הלכות תפלה פ"ח מ"ה וכהגהות מיימני שם שמביא ה"י הזה בשם ר' יהודה בן ברזילי, ובכ"י שם מביא ה"י הזה בשם רבינו מאיר ז"ל, ובמגול ע"ז שם יאמר: וגדלים עמו בשטחו ומצאו סמך לפרושו כתי' וכו', א"כ נמצא ד' פרושים להפוסק על שמע. (יא) והוא כתנחומא הוצאת בובר מ' קדושים ס' ו', וע"ש בהערה כ"ה שמוכא ג"כ כשבולי הלכט, וכן כתניא רבתא ס' ד' איתא: וא"ת הרי בג' פרשיות שבק"ש יש רל"ט תיבות וכשתרסיף בשכמל"ו הרי רמ"ה ז' כתשובת הגאונים תירץ ר' דניאל גאון ז"ל: חוסיף עליהם אל מלך נאמן ויעלה למנין רמ"ה, וכן מצאתי במנהיג (ברלין תרס"ו) סימן ל"ג וז"ל: לפי המדרש שמצאתי שמור לי וכו', ג"ל שצריך לענות אמן אחר עצמו ולומר אל מלך נאמן וכו', אולם כפי ואתחנן לא נמצא כתנחומא לפנינו כ"ז, ובתק"ז תיקון יו"ד: ד' פרשין דק"ש דאינון רמ"ח תיבין עם אל מלך נאמן, ובגין דלא יעבדון הפסקה תקינו להודר שי"ן ה' אלהיכם אמת.

2

ערוד הלכות תפלת מנחה וערבית סימן רלו השלשה

שתקנו לומר פסוק קודם התפלה ד' שפתי תפתח (סג) וגם השכיבנו שיך לנאולה מפני שכשעבר ה' לנגוף את מצרים חרדו ישראל והיו מתפללים להשי' שלא יתן המשחית לבא אל בתיהם לנגוף וכנגד אותה תפלה תקנו לומר השכיבנו וגמצא שגם היא שייכה לנאולה וקודם החתימה אומרים ושפור צאתינו וכו' כדי שתהיה מעין חתימה סמוך לחתימה והספרדים מסיימים כי אל שומרינו ומצילנו אתה וזה יותר טוב דושפור היא תפלה אבל שומר עמו ישראל הוי הבטחה וכן ג"כ כי אל שומרינו הוי ג"כ הכפחה:

1234567 ת"ח

ן בעניין החי' פסוקים ברוך ד' לשלם אמן ואמן וכו' וברכת יראו עינינו שאנו מוסיפים ראיתי לרבנותינו ו"ל במעמס רבדים שונים התוס' (ד':) כתבו חזנו שאומרים יראו עינינו ופסוקים אחרים אחר השכיבנו נראה הואיל ותקינו להו רבנן הו"ל כנאולה אריכתא דתקנו לומר זה שבתוך כך יתפלל חבירו גם הוא ולא ילך מבהב"ג עד שיגמור כל אחד תפלתו וגם יש באותם פסוקים י"ה אזכרות כנגד י"ח ברכות שבשמ"ע ואנב שתקנו לומר אותם פסוקים תקנו לומר חתימה של יראו עינינו עכ"ל:

אוצר החכמה

ן והרא"ש כתב מעם אחר וו"ל ומנהג זה נהגו אותו ההמון לפי שבימים הראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדות והיו יריאים להתעכב שם עד אחר תפלת ערבית ותקנו לומר פסוקים אלו שיש בהם י"ח אזכרות כנגד וכו' ותקנו אח"כ ברכת יראו עינינו וקדיש והשתא נמי שמתפללין ערבית בבהב"ג לא נתבטל המנהג הראשון עכ"ל ותר"י כתבו בשם הר"י וז"ל שנתחלה שהיתה תפלת ערבית רשות היו אומרים אלו הפסוקים וכו' וחותרמין עליהם ואומרים קדיש ויוצאין ואח"כ אע"פ שקבעוה חובה נשאר הדבר כמו המנהג הראשון ולא הוי הפסקה בין נאולה לתפלה דכיון שמתחלה אדעתא דהכי קבעוה חובה לא מקרי הפסקה עכ"ל:

ח ויראה לי שכולם לדבר אחד נתכוונו והיינו דאלולי היתה תפלת ערבית רשות או אלולי לא היתה סיבת היראה להתעכב בבהב"ג שבשדות לא היו באים לידי כך אבל כיון שהיא רשות גם היתה סיבת היראה התחילו להקל בהתפלה והוקשה עליהם לבלי להתפלל כלל ואמרו י"ח פסוקים אלו ויראו עינינו ויש שהתפללו תפלת שמ"ע וזהו שכתבו התוס' שבתוך כך יתפלל חבירו גם הוא וכו' כלומר עד שאלו יאמרו הפסוקים יגמור זה תפלתו והרא"ש כתב עיקר התקנה שהיתה מפני היראה ותר"י כתבו משום רשות ותרומתו צריכי אך מיהו עכ"פ אחרי שנתפשטה תקנה זו נעשה תקנה קבועה וכנאולה אריכתא דמי ובפסוקים אלו יש הרבה מענייני נאולה

4

וכן יראו עינינו וברכת המלך בכבודו וכו' הכל מעניין הנאולה וכן הקדיש עיקרו הוא על הנאולה העתידה שאו יתגדל ויתקדש שמו יתברך ובפרט להאומרים ויצטח פורקניה ויקרב משיחיה שזהו עיקר הנאולה ולכן אפילו הספרדים שאין אומרים פסוקים אלו מ"ם קדיש אומרים מפני שקדיש הוה עיקר הנאולה ולכן אף שמתחלה נתקן הקדיש בשביל פסוקים אלו כמ"ש הרא"ש ותר"י וראיה שבשחרית ליכא קדיש אחר נאל ישראל וא"כ הספרדים שלא נהגו בפסוקים אלו לא היה להם לומר קדיש ג"כ מ"ם מפני קדושתו של הקדיש ומפני שהוא עיקר הנאולה נשאר הקדיש גם אצל הספרדים (וסלח כרמ"ס טכ"ט מק"ט וספ"ו מחלה לא הזכיר רק שתי ברכות לאחר ק"ט וכסדר החלה הזכיר כל הפסוקים ויראו עינינו ע"ט ולא הזכיר מלן באה תקנה זו ואת הקדיש לא הזכיר כלל עין סג):

ח ולכן בשבתות וי"ט לא נהגו לומר אלו הפסוקים מפני שאין מתפללים י"ח ברכות וגם בהם לא היתה היראה כל כך דשבת עצמו שומר את ישראל וגם מפני שמקדימים או זמן תפלה בעוד יום לא היו יריאים הכל להשאר שם ואע"פ שברכת אבות תקנו מפני המויקים כמ"ש בס' רס"ח מ"ם בזה לא חששו וגם חששו למרחא דציבורא ומ"ם הקדיש נשאר כבחול מפני המעם שבארנו שהקדיש הוי עיקר הנאולה והפסוקים שאומרים בשבת ושמו וכו' וידבר משה ובר"ה תקעו וכו' כי ביום הזה וכו' לא ידענו מתי נתקנו ויתבאר בס"ד בס' רס"ו:

י כתב רבינו הרמ"א ראיתי סוקדיקים נהגו לעמוד כשואמרים הי"ח פסוקים של ברוך ד' לעולם אמן ואמן ומנהג יפה הוא כי נתקנו במקום תפלת י"ח ועל כן ראוי לעמוד בהן כמו בתפלה עכ"ל אבל רבים תולקים וס"ל דיותר טוב לישב שלא יאמרו שבוה יוצאים ידי תפלת שמ"ע (א"ר סק"ו) וכן נהג המהרש"ל גם במהרי"ל כתב לישב עד חצי קדיש (וכ"כ מהג"א סק"ב נשם מס"מ ומג"ע כתב דכן הוא ע"ס הקבלה וכתב מהג"א דכשתחלל עס הנזכר מקודם שמ"ע ואח"כ מתפלל ק"ט וברכותיה כמו שיתבאר דלזו יכול לומר פסוקים אלו (מטומד):

י"א איפסקא הלכתא דגם בערבית צריך לסמוך נאולה לתפלה כר' יוחנן (ד':) דכן פסקו הר"י ורמב"ם ספ"ו והרא"ש והמוד והש"ע וו"ל הרמב"ם ובתפלת הערב קורא ק"ש ומברך לפניו ולאחריה ופוסך נאולה לתפלה ומתפלל וכו' עכ"ל ואין לשאול דא"כ איך כתב בס"ג דין ז' ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בע"ש קודם שתשקע החמה וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה ובלכד שיהרא ה"ש בזמנה אחד צאת הכוכבים עכ"ל וא"כ לא